

Pastoraat

en hulpverlening

door ds. A. Schreuder

1. pastoraat in de gemeente
2. pastoraat bij nood
3. pastoraat en hulpverlening

Pastoraat in de gemeente

Het pastoraat is een ambtelijke taak aan de leden van de christelijke gemeente.

In de christelijke gemeente heeft Christus als het Hoofd van de Kerk de ambten ingesteld. Door middel van de ambten volvoert de Heere Zijn Raad in het toebrengen van al degenen die tot de zaligheid zijn verkoren. Onder verantwoordelijkheid van de ambten en door de ambten moet het Woord verkondigd worden. Het Woord komt in de vorm van de prediking op zondag tot de gehele gemeente. Door de prediking wordt ieder lid telkens opnieuw als schepsel en zondaar gesteld in zijn verhouding tot God op alle terreinen van het leven. De zuivere prediking is een ambtelijke verantwoordelijkheid. In de zondagse eredienst wordt ook altijd in het openbare gebed de nood van de gemeenteleden aan de Heere voorgelegd.

Naast de prediking is het onderwijs aan de jeugd via catechisatie en het pastoraat een ambtelijke taak. We willen nu verder stilstaan bij het pastoraat als ambtelijke taak in de gemeente.

De prediking komt tot heel de gemeente, alle leden gezamenlijk.

Het pastoraat, de zielszorg (ook wel poimeniek of herderkunde genoemd) krijgt gestalte in het ambtelijk bezoek thuis of in een instelling en vindt plaats in de vorm van een *gesprek*.

Wezenlijk gaat het in het pastoraat om dezelfde zaken als in de prediking, alleen krijgt nu alles een heel persoonlijke toespitsing op het gemeentelid en zijn concrete situatie.

De ambtsdrager is in het pastoraat altijd geroepen om met het lid te spreken over zijn of haar geestelijke nood. In dit verband spreekt het woord zielszorg mij meer aan dan pastoraat.

Alle gemeenteleden, wie ze ook zijn, hebben een ziel en zijn op weg naar de eeuwigheid. Op die reis moet hen worden afgevraagd hoe het met hen staat.

Het huisbezoek, dat alle gemeenteleden op gezette tijden ontvangen, is een belangrijk onderdeel van het pastoraat. In het kader van deze inleiding laat ik echter het huisbezoek buiten beschouwing. In het huisbezoek komt tot ieder lid, gezond of ziek, de vraag hoe het staat tussen de Heere en de ziel.

In deze inleiding gaat het om het pastoraat dat zich richt op situaties waarin een gemeentelid in psychische of lichamelijke nood verkeert.

Het thema van deze conferentie is 'Pastoraat en hulpverlening'. Dit betekent dat het nu gaat om dat stuk van het pastoraat dat zich vooral richt op het gemeentelid dat in nood verkeert. Die nood maakt dat er ook anderen bij het gemeentelid betrokken kunnen zijn of erbij betrokken worden, de hulpverleners. Op de verhouding met de hulpverleners kom ik in mijn tweede onderdeel nader terug.

Ik wil nu eerst wat nader stilstaan bij het pastoraat op zich, los van de hulpverlening.

Om de grenzen en verbindingen tussen pastoraat en hulpverlening goed te kennen, moeten we eerst met elkaar onderzoeken hoe pastoraat aan gemeenteleden in nood gestalte krijgt of dient te krijgen.

Het pastoraat is een bijbelse opdracht. De Heilige Schrift spreekt overvloedig en in verschillende bewoordingen en beelden over het pastoraat.

We zouden kunnen zeggen dat het pastoraat een grond vindt in het gebod van de naastenliefde. Dat is op zich waar, maar bij het pastoraat gaat het om meer. Het gebod van naastenliefde geldt voor alle gemeenteleden. Het pastoraat, de ambtelijke zielszorg, is meer dan het in praktijk brengen van het gebod van de naastenliefde.

Het pastoraat wordt in de Bijbel vaak getekend in het beeld van de herder die zorg heeft voor zijn schapen. Het beeld van de herder heeft alle elementen in zich die gestalte dienen te krijgen in het pastoraat. Pastoraat is opzicht hebben over de leden der gemeente en in herder-

lijke bewogenheid het ware goede zoeken. Pastoraat is een opgelegde taak van Godswege die aan een ambtsdrager gezag verleent omdat hij komt 'namens'. Tegelijk ligt op de schouders van de persoon van de ambtsdrager een grote verantwoordelijkheid omdat hij dat gezag niet heersend maar dienend moet uitoefenen.

In de zgn. pastorale brieven van het Nieuwe Testament vinden we vele praktische aanwijzingen over hoe de zielszorg gestalte dient te krijgen. Pastoraat is geen afwerken van een spreekuur of een lijst met mensen die een bezoekje moeten hebben. Het gaat er niet zozeer om in het pastoraat om weer even aandacht aan iemand besteed te hebben, maar als het goed is dan moeten onze bezoeken iets vertonen van een priesterlijke bewogenheid met het wel en wee voor tijd en eeuwigheid. U zult uit uw eigen ervaring wel weten dat die bewogenheid geen vanzelfsprekendheid is.

Christus was altijd bewogen met de schare, de ambtsdrager in de gemeente is het alleen als de Heere er iets van geeft.

Zo vertoont het pastoraat iets van *mee-lijden*. Meelijden als mens met de medemens. Dit mee-lijden gaat verder dan een oppervlakkig medelijden, dat meer zijn oorzaak vindt in het algemeen menselijk gevoel. Pastoraat moet de trekken vertonen van mee-lijden, maar mag daar toch niet totaal in opgaan.

Het pastoraat voltrekt zich, als het goed is, in de vorm van een gesprek. Hoe behoort nu een pastoraal gesprek eruit te zien bij een bezoek aan een gemeentelid in psychische of lichamelijke nood. Zo'n gesprek bestaat uit drie elementen: luisteren, spreken en handelen. Bij alle drie willen we nu wat nader stilstaan.

Luisteren

Laat bij een pastoraal gesprek het gemeentelid aan het woord. Ga het gesprek niet in met een te grote vooringenomenheid. Laten we eerlijk onder ogen zien dat het ene gemeentelid ons meer 'ligt' dan het andere. Heb er oog voor dat niet onze gevoelens van anti- of sympathie de leidraad moeten zijn voor wat we willen gaan zeggen. Laat daarom het lid nog eens verhelderen wat er nu precies aan de hand is. We

moeten oppassen voor erg voorbarige antwoorden en ook voor te snel veroordelende antwoorden. Probeer bij het luisteren goed onderscheid te maken tussen de mens en zijn situatie. Een grote valkuil is dat we ons teveel laten meesleuren in de golven van de nood, dat we uiteindelijk zelf kopje ondergaan en niets meer te zeggen hebben.

Probeer een welgemeende betrokkenheid te laten vergezeld gaan van een stuk distantie, afstand. Dit is wat anders dan afstandelijkheid. Afstandelijkheid betekent niet luisteren en er wordt geen brug naar de ander geslagen.

Aan de andere kant kan men zich al luisterend zo vereenzelvigen met de nood van het lid, dat er geen ruimte meer overblijft voor een boodschap. Op deze manier *verwordt* pastoraat tot pure medemenselijkheid. Dan kan het lid aan een gesprek een fijn gevoel hebben overgehouden en de ambtsdrager ook, maar dan is de notie van de eeuwigheid die bij ware zielszorg nooit kan worden gemist niet aan de orde geweest.

Al luisterend kan de Heere u gedachten geven om op een gepaste wijze in die situatie het Woord aan de orde te stellen. Zo is luisteren belangrijk voor het tot stand brengen van contact, maar ook voor het scheppen van een basis voor de boodschap die dan ook mag passen bij die situatie.

Spreken

Al luisterend komt het spreken. Als het goed is, komt er een wisselwerking tussen luisteren en spreken.

Als dat het geval is, dan is er contact. U moet in het gesprek altijd voor ogen houden dat u omgaat met mensen *coram Deo*, voor het aangezicht van God. Dit behoedt voor puur horizontalisme. De nood van het lid moet besproken worden vanuit het licht van het Evangelie. Houd in het oog dat u ook maar een mens bent tegenover een medemens. Stel u niet boven iemand, maar *ernaast*. En dan komt er ruimte om te spreken vanuit het Woord. U komt als ambtsdrager met het Woord, maar vergeet niet dat u zelf ook staat onder het Woord.

Soms liggen zaken zo duidelijk dat u met helderheid de weg kunt aanwijzen vanuit het Woord. In veel gevallen liggen de zaken veel gecompliceerder en wees dan voorzichtig in uw bewoordingen. Voorzichtigheid is wat anders dan onduidelijkheid!

In veel pastorale gesprekken kan het veel beter overkomen als u zaken *vragenderwijs* aan de orde stelt. Dan krijg je vragen in de zin van: ‘Wat zou de Heere te zeggen hebben met wat u overkomt?’ Gebruik het Woord als een middel om de situatie te doorgronden en te verwerken en houd in het oog dat, hoe belangrijk en overheersend de omstandigheden ook zijn, het gaat om de ziel. U bent geen oplosser van nood in de eerste plaats, maar zielszorger. De aanleiding dat u iemand bezoekt is de nood waarin iemand verkeert, maar u hebt een boodschap voor de mens in die nood.

Bij dit stukje over spreken, moet ik nog twee dingen apart noemen. Een ambtsdrager heeft als taak te onderwijzen, raad te geven. Laat het toch een voortdurende worsteling mogen zijn om in dezen van de Heere wijsheid en licht te ontvangen. Er wordt zoveel raad gegeven waar een lid niets mee kan, omdat het zo blijft hangen in algemene bewoordingen. Vraag om de wijsheid van de Spreukendichter die in 25:11 zegt: ‘Een rede, op zijn pas gesproken, is als gouden appelen in zilveren gebeelde schalen’.

Ook voor het raadgeven en onderwijzen geldt: niet het vele is goed, maar het goede is veel. U herkent toch allen die gesprekken waarin u met een bepaalde opmerking ineens mag voelen dat u bij die ander eens een keer naar binnen mag kijken en het gevoel hebt dat u iemand hebt kunnen raken?

Naast het onderwijzen zijn er bij het spreken ook momenten dat u moet vermanen.

Niet alle pastorale gesprekken behoeven vermanend zijn. Toch zijn er situaties dat u in het gesprek komt op een punt dat u iemand moet vermanen, terechtwijzen.

U handelt toch met uw medelid coram Deo? Laat uw vermaan altijd in liefde zijn. We leven in een tijd dat liefde gezien wordt als een tegenstelling met vermanen en terechtwijzen. Maar ware liefde en

bewogenheid met het zielenheil van de naaste sluit vermaan niet uit maar juist in.

Juist omdat je het goede voor iemand zoekt, moet je als ambtsdrager niet om de zonde heengaan.

Handelen

In het gesprek, meestal aan het eind, komt er een moment dat er misschien ook iets verwacht wordt. Woord en daad horen in de Bijbel bij elkaar. Vooral in crisissituaties hebben ambtsdragers vaak het gevoel dat ze heel veel dingen moeten doen. Soms moet je erkennen dat je niets voor die ander kunt doen, dan alleen aandacht geven. Soms moet je meehelpen een verwijzing tot stand te brengen. Soms moet je zelf iets ter hand nemen. Wees u er echter van bewust dat u niet te veel hooi op uw vork neemt. Bij een mens in nood, vooral als die psychisch van aard is, dan zouden we zo graag wat willen doen. Het gevaar is dan echter zo groot dat we ons in onze overmoed geweldig vertillen aan de zwaarte van de nood. Heb er als ambtsdrager oog voor hoe beperkt u bent en denk niet: 'Dat regel ik wel even'.

Het komt vaak voor dat mensen uit een gevoel van machteloosheid of verontwaardiging iets willen oppakken, wat vervolgens helemaal misloopt.

Ik zeg dit alles niet om u te demotiveren tot daden, maar alleen om goed oog te hebben voor uw eigen beperkingen. Daarbij hoeft u zich niet in alle situaties het gevoel te laten aanpraten dat u zo nodig iets moet doen. Mensen kunnen zoveel dingen van ambtsdragers verwachten, ten onrechte. Velen verwachten van de kerk dat zij oplost wat men zelf tot een probleem heeft gemaakt.

Broeders, in het pastoraat moge de Heere ons wijsheid, eerlijkheid en getrouwheid geven om de zielszorg te mogen verrichten in biddend opzien tot de Heere. Dan mogen we ook vragen of luisteren, spreken en handelen door de Heere in het goede evenwicht mogen worden gebracht.

Pastoraat bij nood

We hebben in het voorgaande al gesproken over lichamelijke en psychische nood.

Om de grenzen ten opzichte van de hulpverlening goed helder te krijgen, is het nodig om kort in te gaan op de soorten nood die zoal vragen om zielszorg.

De nood kan van lichamelijke aard zijn. De ziekte kan acuut of chronisch zijn, meer of minder ernstig. De ziekte kan gepaard gaan met een opname in het ziekenhuis of een andere instelling. De hulpverlener is hier meestal de arts.

Het bezoeken van lichamelijk zieken, met name in het ziekenhuis, moet kort zijn.

Zoek tijden uit waarop het in het ziekenhuis het rustigste is. 's Middags na het bezoek of zaterdagmorgen zijn heel geschikte tijden voor pastoraal bezoek. Houd de bezoeken kort. Een ouderling uit Rijssen zei altijd: 'Een bezoek moet geen bezoeking worden'. Sluit af met een gebed en zo mogelijk met een bijbelgedeelte. Draag in het gebed eenvoudig de zieke op en ook de medepatiënten.

Probeer bij langduriger zieken een regelmaat aan te houden in de bezoeken die vol te houden is. In een fase waarin iemand ernstig ziek is of stervende, kunnen allerlei moeilijke ethische vragen op tafel komen. In onze tijd wordt heel vaak de beslissing over het nog wel of niet geven van een behandeling neergelegd bij de patiënt. Probeer de patiënt te helpen om vanuit het Woord van God een beslissing te nemen voor Gods aangezicht. Dan zal er rust komen in het geweten.

Vermijd het om te vervallen in allerlei algemeenheden, maar geef wel steun in moeilijke gewetensbeslissingen. Vergeet ook niet om te spreken over de eeuwige belangen. Besef ook bij een ernstig ziekbed dat onze tijden in Gods hand zijn. Onze inschatting vooraf is nog wel eens heel anders dan zoals het in werkelijkheid verloopt. Laat het bezoek niet opgaan in allerlei informatie over de ziekte en verval zeker niet in allerlei goedbedoelde maar misplaatste medische raadgevingen. Wees ten opzichte van de ziekte bescheiden want u bent

maar ambtsdrager, maar wees ten opzichte van de zieke vrijmoedig omdat het om een ziel gaat die aan uw zorg is toebetrouwd.

De nood kan ook van psychische aard zijn.

Dit is een heel breed terrein waar we wat uitvoeriger bij stil moeten staan omdat de problematiek complexer is en ook het aantal soorten hulpverleners soms vele.

Daarbij komt dat de behandeling vaak ook moeilijker, langduriger is en zo nauw de persoon van de zieke zelf raakt. Bij lichamelijke nood is de afgrenzing van pastoraat en hulpverlening daarom overzichtelijker en gemakkelijker dan bij psychische nood.

We kennen verschillende soorten van psychische nood.

Tussen haakjes: u zult begrijpen dat psychische nood wat anders is dan geestelijke nood.

Geestelijke nood heeft als kernpunt onze verhouding ten opzichte van God. Bij geestelijke nood denken we aan zaken als niet bekeerd zijn, Gods leiding in het leven, zonde, gevoel van God verlaten te zijn, toeëigening van het heil.

De vragen bij geestelijke nood cirkelen dus om God en godsdienst. Geestelijke nood kunt u tegenkomen bij iemand die verder lichamelijk en psychisch gezond is. Toch is geestelijke nood ook vaak verweven met psychische nood is. Denk maar aan een depressie. Dit moet ons waakzaam maken.

Het komt ook zeer regelmatig voor dat geestelijke en psychische nood met elkaar verward worden, met alle schadelijke gevolgen van dien.

Nu wil ik kort de verschillende soorten van psychische nood de revue laten passeren:

Als eerste noem ik de depressies. Een veel voorkomende ziekte. Mensen zijn erg neerslachtig, hebben een erg negatief zelfbeeld en komen tot weinig initiatief. Depressieve mensen kunnen bij de omgeving een geweldig gevoel van machteloosheid laten ontstaan. Ik kom daar nog op terug.

Als tweede noem ik de angstfobieën. Er zijn angsten die voor ons niet of moeilijk in te voelen zijn. Deze kunnen zich voordoen in allerlei vormen. In bijna elke gemeente zijn er wel mensen die vanwege een angstfobie niet naar de kerk durven.

Een derde groep mensen met psychische nood zijn die met persoonlijkheidsstoornissen. Dit zijn, heel ruw geschetst, de mensen met wie het moeilijk omgaan is. Ook deze mensen komt men in elke gemeente wel tegen. De beste oplossing is vaak om niet te vervallen in allerlei pogingen om iemand te verbeteren, maar om slechts te accepteren dat iemand is zoals hij is, zonder overigens de zonde goed te praten.

Een weinig voorkomende groep mensen met psychische nood zijn die met psychotische stoornissen. Deze mensen zijn ernstig ziek en vaak heel moeilijk te behandelen. Bij deze ziekte komen ook vaak hallucinaties en wanen voor. Op bepaalde momenten zijn deze mensen in een crisis een gevaar voor zichzelf en de omgeving.

Psychische nood kan ook het gevolg zijn van een verslavingsproblematiek.

Tenslotte noem ik nog de mensen met psychische nood ten gevolge van seksueel misbruik. Een groep die veel groter is dan wij denken en vaak veel ernstiger beschadigd is dan wij menen.

Ik geef u deze korte, onvolledige opsomming van psychische nood met de bedoeling om u duidelijk te maken dat elke stoornis zijn eigen aanpak heeft. Psychische nood is een begrip dat heel wijds is. Belangrijk voor vanmorgen is dat u beseft hoe geschakeerd dit terrein is. De verschillen tussen de ene en de andere soort psychische nood kunnen zo groot zijn dat hetgeen in het ene geval goed is, juist verkeerd is in het andere.

Als u zich dit goed realiseert, dan hoeft u als ambtsdrager niet zo bang te zijn dat u fouten maakt.

Wie goed begrijpt dat iedere psychische stoornis zijn eigen aanpak heeft, zal in zich de neiging kunnen onderdrukken om als hulpverlener te willen optreden.

Hoe kunnen we als ambtsdrager mensen in nood nu het beste bijstaan?

Daarover wil ik drie dingen zeggen.

Belangrijk is hoe uw houding is ten opzichte van de zieke.

Laat uw houding geworteld zijn in de liefde. Heb ook oog voor de drijfveer van uw hulpvaardigheid. De motivatie om de ander te helpen moet van zelfverloochende aard zijn. Laten we niet vergeten dat we als ambtsdragers graag willen dat de mensen wel van ons spreken. Daarom moeten we altijd strijden tegen oneigenlijke motieven om anderen te willen helpen. Het moet ons echt om de ander gaan... en niet om onszelf te verheffen, of opdat de mensen wel van ons zullen spreken.

Laat in uw houding ook uitkomen dat voor u het belangrijkste is dat u er bent.

Wij zijn allemaal van die doeners. Voor een zieke is vaak veel belangrijker dat u er bent.

Belangrijk is ook dat u probeert zich een goed beeld te vormen van wat er precies aan de hand is. Enige kennis over een bepaalde ziekte kan een antwoord zijn op uw eigen onzekerheid.

Tenslotte is in uw gedrag nodig dat u over de vaardigheid beschikt om werkelijk contact te leggen. Een belangrijke vaardigheid is bij uzelf te onderkennen uw eigen onmacht en onkunde. Een ambtsdrager behoeft geen 'weet-al' te zijn, dat verwacht de zieke niet van u, vaak verwachten we dat wel van onszelf.

Een ambtsdrager die in zijn houding en gedrag laat uitkomen ook niet alles te weten en overal een oplossing voor te hebben, krijgt vaak juist ruimte om in alle eenvoudigheid een weg aan te wijzen vanuit het Woord. Wat een troost is het dat er Eén is Die wel alles weet.

Pastoraat en hulpverlening

De ambtsdrager komt in de eerste plaats voor de mens, de mens in nood.

De volgorde is: aandacht voor de mens en vervolgens voor de nood. U wordt geroepen om de mens de weg te wijzen in zijn concrete nood. De hulpverlener is de deskundige, die vanwege de nood hulp komt bieden.

Bij de hulpverlener is de volgorde: aandacht voor de nood en achter de nood ook aandacht voor de mens. Met deze aanduiding is duidelijk dat ieder zijn eigen taak en verantwoordelijkheid heeft, maar dat die twee elkaar ook raken. Dit resulteert in afstemmen, overleg, samenwerken met elkaar.

Om pastoraat en hulpverlening goed te laten samengaan, wil ik nu wat richtlijnen geven hoe ambtsdragers met de nood moeten omgaan. Ik neem deze richtlijnen enigszins gewijzigd over uit het boek 'Psychische nood, ambt, gemeente en hulpverlening'. Uit dit boek heb ik wel meer materiaal gehaald voor deze lezing.

De richtlijnen die ik nu wil geven heeft dr. J. van der Wal neergeschreven voor het omgaan met psychische nood. Ik wijzig ze in zoverre dat ik er enkele niet noem en de overige betrek op nood in het algemeen.

Als een ambtsdrager goed omgaat met deze richtlijnen, dan is de verhouding van pastoraat en hulpverlening ook meteen duidelijk, althans in de meeste gevallen.

Ik wil de volgende richtlijnen noemen:

1. Vereenzelvig iemand niet met zijn ziekte. De persoon die u bezoekt is meer dan zijn ziekte. Het is iemand met een eigen levensgeschiedenis, toekomstverwachting en levensovertuiging en met zijn eigen levensverbanden. Juist op terreinen buiten de concrete ziekte ligt vaak de mogelijkheid tot contact.
2. Doe recht aan het feit dat de naaste ziek is. Dit is soms niet moeilijk. Soms vraagt dit van u om u over een bepaalde ziekte te laten informeren. Wees vooral in het begin voorzichtig met goede raad.
3. Loop niet in de valkuil van vermijding, zoek iemand die dit nodig heeft op.

Laten we eerlijk onder ogen zien dat het niet altijd gemakkelijk is om mensen in nood te bezoeken. Vooral als we wat moeite hebben met de persoon of ons onzeker voelen ten opzichte van de ziekte. Vraag de Heere om getrouwheid, ook als het gaat om mensen die ons niet zo liggen.

4. Ga regelmatig en trouw.
Dit valt niet altijd mee, vooral als er nog zoveel ander werk wacht. Probeer voor uzelf een regelmaat te hanteren die haalbaar is. Door iemand vaker dan één keer te bezoeken, hoeft in één gesprek ook niet alles gezegd te worden.
5. Vermijd valkuilen van overmatige betrokkenheid en gevoelens van machteloosheid, schuld en boosheid. Dit is de grote valkuil bij depressieve mensen.
Het is goed om betrokken en bewogen te zijn. De uitstraling van een depressief persoon is echter dat hij een dringend appèl doet op ons als omstanders om hem te helpen. Als we dan op alle mogelijke manieren willen helpen, dan blijkt niets te voldoen. Het gevolg is dat we ons machteloos voelen, afgewezen. Die machteloosheid kan omslaan in boosheid: 'Als hij dan toch niet anders wil, dan zoekt hij het zelf maar uit'. Na verloop van tijd ebt de boosheid weg en voelen we ons schuldig en zoeken de persoon opnieuw op, met het gevaar dat we weer in dezelfde cirkel terecht komen. Met dit voorbeeld wil ik duidelijk maken dat we in het pastoraat vaak moeten leren omgaan met vanuit menselijk oogpunt gezien onoplosbare problemen. Dan kan het een vorm van zelfbescherming zijn om er ons niet helemaal door te laten meezuigen.
6. Het voorgaande brengt me vanzelf bij de zesde richtlijn, namelijk distantie bewaren. Distantie is wat anders dan onverschilligheid. Distantie betekent dat we in het oog houden wat onze plaats is en dat we in de nood van de ander de mens op het oog hebben. Dus dat we in een bepaald opzicht meester blijven van de situatie.
7. Wees de zieke als christen nabij. U bent er als mens, maar niet alleen. U mag de ander op eenvoudige wijze de boodschap van zonde en genade voorhouden.
In welke omstandigheden iemand ook verkeert, de boodschap bedoelt altijd hetzelfde. U hebt een opdracht om zielen te leiden, te leiden door de nood, te leiden vanuit het Woord. Dan bent u maar een middel, een mens. Maar de Heere kan door het mensenvoord van een ambtsdrager wonderen verrichten. Grote wonderen

en kleine wonderen. Wonderen in de tijdelijke nood, psychisch of lichamelijk maar ook wonderen met betrekking tot de geestelijke nood.

Tenslotte.

Vanuit het pastoraat en de hulpverlening gaat het om dezelfde mensen en om dezelfde nood. Laat de hulpverlener doen wat hij moet doen, dan blijft er nog genoeg over wat u als ambtsdrager kunt doen. Eerlijk en getrouw pastoraat, verricht door ambtsdragers die in menselijk opzicht hun plaats weten maar die ook mogen weten dat de Heere hen een opdracht heeft opgelegd, heeft al velen tot een hand en voet mogen zijn en mocht voor velen tot zegen zijn. Vergeet niet dat u niets kunt, maar komt in opdracht van een Zender die in alles kan voorzien.

Dat maakt bescheiden, als het om uw bijdrage gaat, maar dat bevrijdt ook van een kramp dat u het zelf moet doen.